

INTERVJU:

JAN-PETER OLTERS, ŠEF KANCELARIJE SVJETSKE BANKE U CRNOJ GORI

Razgovarao | Esad Krcić
krcic@cgekonomist.com

Šef kancelarije Svjetske banke u Crnoj Gori **Jan-Peter Olters** kazao je da Evropska unija uopšte i ne sumnja u sposobnost Crne Gore da će ispuniti zahtjeve koji su pred njom postavljeni.

- To se odnosi naročito na reforme i implementaciju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, kazao je Olters u intervjuu CG Ekonomistu. On je istakao da je Sporazum veoma važno dostignuće do kojeg ne bi došlo da je Evropska unija imala sumnji u sposobnosti Crne Gore.

Kako ocjenjujete nivo razvoja bankarskog sektora u Crnoj Gori?

- Dubina finansijskog posredovanja, tj. korišćenje duga da bi se finansirale investicije u aktivu i visokog kvaliteta, je obično snažan vodeći pokazatelj dugoročnog ekonomskog rasta. U procjeni validnosti i ekonomske održivosti biznis planova, banke – zbog čuvanja sopstvenog ekonomskog interesa – teže da usmjere raspoložive fondove na projekte koji najviše obećavaju i podstiču produktivnost. Iz tog razloga, može se prepoznati jaka veza između razvijenosti dubine finansijskog posredovanja u jednoj zemlji i ukupnog razvojnog potencijala njene ekonomije. Crna Gora nije izuzetak u tom pogledu. Sa razmjerom duga privatnog sektora od 18 odsto bruto domaćeg proizvoda u 2005. godini, realni rast je bio četiri odsto – u 2006. godini, analogne cifre su bile 38½ odsto i 6½ odsto, a u 2007. godini 97 odsto i 7,5 odsto. Ali ovi statistički podaci takođe ukazuju i na jedan drugi trend koji bi mogao biti (ali i ne mora) opasniji. Stope rasta kredita privatnog sektora su veoma visoke. Sa više od oko 140 i 180 odsto u 2006. i 2007. godini, ove stope rasta su veće nego bilo gdje drugo u svijetu. Pored toga, dok su depoziti banke nekad bili dovoljni da finansiraju kredite (prosječni depoziti su činili 120 odsto od kredita privatnog sektora 2005. i 2006. godine), ekspanzija kredita je prevazišla rast depozita u 2007. godini, i samo nešto malo više od četiri petine kredita privatnog sektora se finansira od depozita.

Dok je viška biće i deficita

►►► Dok je viška biće i deficita

Ostatak obično čine krediti koje banke uzimaju najčešće od matičnih banaka. To, naravno, nameće jedan broj kritičnih pitanja na koje centralna banka mora da odgovori. Prvo, da li ove brojke predstavljaju makroekonomski rizik? Drugo, mogu li banke pratiti kvalitet svojih portfolia na uspješan način? I treće, jesu li bilansi stanja banaka dovoljno jaki da se odupru efektima spoljašnjeg okruženja koje se može ispostaviti opasnijim nego 2007. godine? Stavljajući razvoj u bankarskom sektoru u sveukupni makroekonomski kontekst, smatram da bi usporavanje u stopama rasta privatnog sektora u 2008. godini bilo veoma poželjno.

Da li je kvalitet revizije finansijskog poslovanja na zadovoljavajućem nivou?

- Transparentno korporativno finansijsko izvještavanje predstavlja stub temeljac u mješavini politike koja ima za cilj održavanje povjerenja u pravilno funkcionisanje tržišne ekonomije. Ako se pogleda način finansiranja kompanija, kroz bankarski sektor i putem berzi, postaje očigledno da su finansijski računici, koji tačno oslikavaju finansijsku situaciju kompanije ključni da bi se očuvali postojeći kanali finansiranja, održao postojeći nivo ekonomskog rasta i

Standardi finansijskog izvještavanja se ne primjenjuju na sistematičan način

preduprijedili veći finansijski rizici. Krajem novembra, Svjetska banka je konferen-

ciju – kojoj su između ostalih prisustvovali i potpredsjednik Lazović, zamjenik ministra finansija Katnić i zamjenik Generalnog direktora CBCG za poslove supervizije banaka Knežević – da bi se sumirali rezultati konstruktivne saradnje između naših stručnjaka i crnogorskih vlasti o sredstvima za jačanje standarda finansijskog izvještavanja u Crnoj Gori. Ti rezultati se nalaze u „Izveštaju o poštovanju propisa i standarda u knjigovodstvu i reviziji“. U nizu tzv. Izveštaja o standardima i propisima, koje, u zavisnosti od specifičnih tema, pripremaju Svjetska banka ili MMF, ovaj dokument iznosi zaključak da je Crna Gora postigla značajan napredak u razvoju finansijskog izvještavanja, ali sadrži i preporuke o tome kako sistem još više poboljšati i implementirati mjere koje su neophodne da bi standardi bili u skladu sa najboljim međunarodnim praksama. Ovi izazovi proizilaze iz niza razloga, uključujući povećano finansijsko izvještavanje i revizorske zahtjeve koji se koriste na međunarodnom nivou i usklađivanje sa zakonodavstvom Evropske unije, *acquis communautaire*. Finansijske informacije koje preduzetnici obezbjeđuju, kao i izvještaji, obično nijesu otvorene i detaljne. Standardi finansijskog izvještavanja se ne primjenjuju na sistematičan način. Od održavanja pomenute konferencije pod rukovodstvom Ministarstva finansija, preduzeti su određeni koraci da bi se riješili preostali izazovi, uključujući stvaranje upravnog komiteta koji je ustanovljen da bi se osiguralo jačanje standarda izvještavanja, u skladu sa

Intenzivna saradnja

Da li je nivo saradnje Crne Gore i Svjetske banke na zadovoljavajućem nivou i da li postoji mogućnost za dodatna poboljšanja?

- Nakon članstva u januaru 2007. godine, usvajanja Strategije državnog partnerstva i otvaranja kancelarije Svjetske banke, oboje u junu 2007. godine, saradnja je značajno intenzivirana. Sa zadovoljstvom ističemo da je Vlada uspjela da pošturi implementaciju postojećih projekata i da je poboljšala izvođenje projekata. Potpisana su i osposobljena dva projekta – u oblasti održivog turizma i energije. S obzirom na dosadašnji uspjeh, sa našim kolegama u Vladi, diskutuje se o pripremi niza projekata, npr. u vezi sa pitanjima administriranja zemljištem, energetske efikasnosti i poljoprivrede. Ohrabren sam.

preporukama ovog izvještaja koji je dostupan javnosti.

Da li su nedavno uvedene mjere Centralne banke, kojima se ograničava kreditni rast, opravdane?

- Kao što je i ranije pomenuto, uloga i funkcija Centralne banke je da obezbijedi zdrav bankarski sistem. Sa nedavno uvedenim mjerama, CBCG se fokusirala na promišljen koeficijent solventnosti da smiri rast kredita privatnog sektora i, uvjeren sam, da će se za godinu dana ovi koraci pokazati blagotvornim za bankarski sektor kao cjelinu kao i za pojedinačne finansijske institucije, obezbjeđujući da one ostanu profitabilne na crnogorskom tržištu ne samo tokom mirnih, već i tokom burnih dana.

Da li je moguće da se, prema tvrdnjama dijela bankarskog sektora, dogodi da strane banke izbjegnju kontrolne mjere Centralne banke?

- Ja nijesam u najboljoj poziciji da komentarišem, niti sam spreman da predlažem moguće načine za zaobilazanje uticaja regulative Centralne banke Crne Gore. Iako je možda teško uvesti mjere koje su hermetične u svim okolnostima, važno je naglasiti da se matične banke, koje imaju svoje ogranke ovdje, čvrsto kontrolišu od strane institucija za kontrolu banaka u njihovim matičnim državama, a ako imaju sjedište u zoni eura, od strane Evropske centralne banke. Ipak, ako ste spremni da spekulirate o postojanju takvih mogućnosti, onda treba razmotriti i dva pitanja koja proizilaze iz toga. Prvo, da li komisioni poslovi premještaju korespondentni rizik portfolia van Crne Gore, u knjige matičnih banaka? I drugo, da li bi

►►► Dok je viška biće i deficita

te transakcije podrile ostvarenje makroekonomskih ciljeva koji su motivisali donošenje mjera Centralne banke? Smatram da odgovori na ova pitanja definišu značaj šireg pitanja koje ste postavili.

Ministarstvo finansija je pripremlilo Predlog zakona o bankama. Kakvo je Vaše mišljenje o ovom aktu?

- Globalna finansijska tržišta bilježe izvjesno previranje ovih dana, i izgledi su da će ostati nesređena još za neko vrijeme. A, kao što je i ranije naznačeno, u okviru crnogorskog finansijskog sektora postoje kretanja koja zahtijevaju pažljiv monitoring i nadgledanje. Čini mi se da skupštinske rasprave o Zakonu o bankama treba posmatrati iz ovog ugla. Ovaj zakon teži da uskladi pravni okvir sa izazovima uspješne bankarske supervizije i ima za cilj da Centralnoj banci obezbijedi dovoljno nezavisnosti i da joj stavi na raspolaganje adekvatne instrumente politike za uspješnu superviziju bankarskog sektora.

Vladajuća Demokratska partija socijalista, podnošenjem 28 amandmana, želi da izmijeni suštinu predloženog teksta (Predloga zakona o bankama) zbog, između ostalog, jačanja uloge Centralne banke. Dio opozicije, koji je odgovorio sa dodatnih 60 amandmana, tvrdi da se radi o inicijativi u prilog interesima pojedinih značajnih igrača na finansijskom tržištu Crne Gore. Kakva bi, u konkretnom slučaju, bila vaša preporuka?

- Ohrabrujuće je vidjeti da postoji veliko interesovanje među poslanicima i aktivna debata o ulozi i dužnostima Centralne banke.

Sporazum važno dostignuće

Privremeni Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju Crne Gore sa Evropskom unijom je stupio na snagu. U javnosti se često može čuti da će za Crnu Goru, veliki problem predstavljati primjena preuzetih obaveza?

- Potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju je veoma važno dostignuće do kojeg ne bi došlo da je Evropska unija imala sumnji u sposobnost Crne Gore da implementira mjere i reforme o kojima je riječ. To je bez sumnje izazov, i to će biti teško. Ali osim cilja integracije Crne Gore, ove reforme će, same po sebi, pomoći njenoj ekonomiji da bude uspješna na globalnom tržištu. Stoga, sa ili bez Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, one bi bile na političkom dnevnom redu.

U ovom trenutku, zbog gore navedenih razloga, bilo bi dobro obezbijediti da svi igrači na finansijskom tržištu budu sigurni u vezi sa generalnim pravnim okruženjem. Primjećujem da postoji saglasnost u vezi sa širim temama oko nezavisnosti Centralne banke. To je dobro. Ekonomska istraživanja tokom decenija su pokazala na uvjerljiv način da ekonomije imaju koristi od centralnih banki koje su zaštićene zakonom od nedopustivog uticaja fiskalnih vlasti i koje imaju jasno definisane ciljeve politike – stabilne cijene i zdrav finansijski sistem. Obezbeđivanje monetarne stabilnosti produžava horizonte planiranja preduzećima, olakšava investicije i podiže potencijal rasta ekonomije.

Cilj Zakona o bankama je da Centralnoj banci stavi na raspolaganje adekvatne instrumente politike za uspješnu superviziju bankarskog sektora

Kako ocjenjujete dosadašnju dinamiku rasta crnogorske privrede?

- Prva godina nakon nezavisnosti je bila izuzetna, i mnogo faktora je igralo ulogu koja je dovela do stopa rasta koje premašuju one koje preovlađuju u drugim zemljama u regionu. Puna međunarodna podrška crnogorskoj državnosti, ubrzana stopa implementacije strukturalnih reformi, politička posvećenost principima tržišne ekonomije, makro-ekonomska ravnoteža sa niskom inflacijom i budžetskim viškovima, napredak u pregovorima sa Evropskom unijom *en route* ka članstvu na kraju – svi ovi faktori su doprinijeli interesovanju investitora i veoma visokom prilivu kapitala kroz strane direktne investicije. Zajedno sa povjerenjem banaka u sposobnost crnogorskih preduzeća da uspješno i profitabilno konkurišu i da mogu da vrate uzete kredite, ovo je unijelo značajnu likvidnost u ekonomiju i dovelo do visoke unutrašnje potražnje. Kao rezultat toga, izgradnja je procvjetala, kao i sektor trgovine na malo, telekomunikacije i bankarstvo. Izgleda da je rast u drugim sektorima ekonomije takođe premašio inicijalne projekcije. Izazov za kreatore politike danas je, naravno, da osiguraju da se slične stope rasta održe i sljedećih godina takođe, naročito u situacijama kad spoljašnje okruženje postane manje pogodno.

Koncept razvoja zasnovan na malim

i srednjim preduzećima?

- U jednoj godišnjoj vježbi grupa Svjetske banke upoređuje biznis klimu širom zemalja na svijetu. Prošle godine, Crna Gora je bila na 81. mjestu od 178 zemalja u pregledu Raditi posao (*Doing Business*), na koje je pala sa 76. mjesta prije godinu dana. Ovaj pregled je pokazao: 1.) da su druge zemlje, u prosjeku, brže implementirale analogne reforme i 2.) da glavni izazovi ostaju u oblastima koje su naročito bitne za mala i srednja preduzeća, a to su poslovi oko dozvola, plaćanje poreza ili sprovođenja ugovora. U rješavanju ovih izazova Crna Gora može da preduzme značajne korake ka stvaranju okruženja koje bi dozvolilo da zemlja u potpunosti iskoristi svoje talente i potencijale. Vlada je pokazala interesovanje da preduzme reforme da bi se obezbijedilo dovoljno transparentno, efikasno, poželjno okruženje koje uliva pouzdanje. To bi omogućilo Crnogorcima da investiraju svoj novac u nova preduzeća i da na taj način stvore nove poslovne prilike, nove poslove i konstantno dinamičnu ekonomiju. Svjetska banka, zajedno sa Vladom u mnogim oblastima (uključujući biznis okruženje, zemljišnu administraciju i katastar) priprema projekte koji imaju za cilj savladavanje ključnih izazova i stvaranje okruženja koje pomaže investicije na skali neophodnoj za povećanje ukupne faktorske produktivnosti i stoga, potencijala rasta Crne Gore.

Spoljnotrgovinski deficit u Crnoj Gori je postao hronična dijagnoza.

Da li se on zaista može opravdati jednostavnim objašnjenjem da je to posljedica razvoja i kako riješiti ovaj problem?

- Pošto je Crna Gora odlučila da usvoji euro kao svoj pravni tender, veliki tekući računovodstveni deficiti imaju različite implikacije nego što bi ih imali u zemljama sa fiksnim ili fleksibilnim deviznim kursom. Ono što je najvažnije, spoljašnji deficiti ne mogu izazvati finansijske krize (što bi bio glavni rizik u zemlji sa fiksnim deviznim kursom) ili dovesti do uvezene inflacije (prouzrokovane deprecijacijom deviznog kursa). Crna Gora trenutno može da uvozi više nego što izvozi, jer je jaz finansiran kroz kapitalni račun (tj. uglavnom kroz strane direktne investicije). Ukratko, tekući deficit platnog bilansa će postojati sve dok postoji višak u kapitalnom računu. Bilo kakvo iznenađeno prilagođavanje odrazilo bi se na ekonomski rast.